

## Перший Голова Конституційного Суду України: штрихи до портрету

М. Колос

суддя Конституційного Суду України,  
кандидат юридичних наук,  
заслужений юрист України

**Дитинство, юність, молодість.** Усе в житті людини починається з малого — з невеличкої сім'ї народжується велика родина, старанне оволодіння шкільними знаннями приводить у безмежний світ науки, тиха любов до малої Батьківщини проростає високими ідеалами відданості своїй державі. Цей життєвий шлях сповна пройшов Леонід Петрович Юзьков — перший Голова Конституційного Суду України, один із засновників нині Національної академії правових наук України, доктор юридичних наук, професор.

Його широкі життєві дороги взяли початок із вузьких стежинок, що простяглися від батьківської хати в селі Новоселиця на Хмельниччині, серед чаруючих різнобарв'ям лугов і лісів, до берегів Хомори, що несе свої сріблясті води до сивого Дніпра. Місце, де він з'явився на світ, розташоване на кордоні зі старовинним Полонним, яке ще за часів світлих київських князів належало до дохідних міст київської Десятинної церкви. Перші письмові згадки про поселення, де 28 січня 1938 року народився Леонід Петрович, значаться 1648 роком, тобто часом, коли Україна вела жорстоку боротьбу за звільнення прабатьківських земель від численних загарбників.



Л. П. Юзьков

Дитинство Леоніда Петровича було сповнене щебету лугових пташиних хорів, іноді безтурботним, наповненим посильною працею. У сім'ї батьків — Петра Юхимовича та Прісі Іванівни, крім Леоніда, підросло ще трійко дітей: син Іван, дочки Раїса і Неоніла. Усіх, звісно, потрібно було одягнути й нагодувати, а кол-госп хоча й давав роботу, та тогочасні заробітки були гіркими.

Біда у сім'ю Юзькових увірвалася в буремному 1941 році — діти залишилися без батька, і тягар незгод і страждань ліг на плечі кожного з членів родини. Тільки коли у березні 1944 року після важких кровопролитних боїв село, що розташовувалося на лінії фронту, було звільнене від фашистських окупантів, настало невелике полегшення. Натомість почалася тяжка, виснажлива фізична праця у полях, на фермах...

У 70-х роках минулого століття село розрослося, збагатіло: було збудовано три школи, три бібліотеки, дільничну лікарню, два фельдшерсько-акушерських пункти, будинок побуту. Селяни трудилися на двох висококомеханізованих аграрних підприємствах, вирощуючи щедрі врожаї. До речі, брат і сестри Леоніда Петровича все своє життя присвятили сільському господарству. Його ж шляхи після закінчення навчання у семирічній школі (1946–1953 роки) пролягли у педагогіку<sup>1</sup>.

<sup>1</sup> *Історія міст і сіл України* : у 26 томах. — Том «Хмельницька область». — К. : Інститут історії Академії наук УРСР, 1971. — С. 459.

Завершивши навчання у Бердичівському педучилищі (1953–1957 роки), Леонід Петрович викладає малювання у середній школі на станції Турчинка, що на Житомирщині. Його педагогічний шлях на певний час перервався строковою військовою службою, яку він проходив у Прикарпатському військовому окрузі у 1957–1960 роках. Проте свого таланту пейзажиста Леонід Петрович не цурався ніколи. Навіть вже будучи сивочолим професором, часто брав до рук пензля й фіксував на мольберті неповторне у своїй первозданній красі буяння української природи. Дарував свої творіння друзям, близьким, рідним — ці роботи й досі прикрашають їхні помешкання.

Наукові, науково-педагогічні та правові орбіти відкрилися перед Леонідом Петровичем після завершення навчання на юридичному факультеті Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка (1960–1965 роки).

**Зрілість.** Навчаючись в аспірантурі рідного університету (1965–1967 роки), Леонід Юзьков одночасно працював науковим співробітником лабораторії управління та управлінської праці у місцевих радах (1965 рік), а після завершення дисертаційного дослідження обійняв посаду старшого викладача кафедри державного і адміністративного права юридичного факультету університету (1967–1972 роки)<sup>1</sup>. Дисертацію на тему «Система исполнительно-распорядительных органов местных советов Украинской ССР и основные направления ее совершенствования в современный период» Леонід Петрович захистив 24 лютого 1969 року та отримав диплом кандидата юридичних наук.

Дисертант детально дослідив поняття виконавчо-розпорядчих органів місцевих рад як тогочасних державних органів, що здійснювали функції держави у межах визначених законодавством державно-владних повноважень. Він описав склад, структуру виконавчих комітетів місцевих рад, їхніх відділів і управлінь, середовище їхнього функціонування, до якого відніс відповідні місцеві ради всіх рівнів, інші органи держави, що не належали до складу рад, партійні та громадські організації, їхні органи, підприємства, а також громадян, маючи на меті вироблення найбільш оптимальних варіантів складу, структури та раціональних зв'язків з іншими суб'єктами суспільних відносин. Крім того, він вивчив і описав основні напрями подальшого удосконалення системи виконавчо-розпорядчих органів місцевих рад, звернувши особливу увагу на адміністративно-територіальний поділ УРСР як важливий фактор її поліпшення. Дослідник акцентував увагу на відсутності чіткої правової основи організації районного поділу, дав визначення мінімальних і максимальних територіальних меж районів з метою їхнього закріплення в нормативних актах тощо<sup>2</sup>.

Протягом 1967–1987 років вийшли друком 63 праці Леоніда Юзькова, з яких 49 підготовлені ним особисто, а 14 — у співавторстві з такими відомими вченими-державознавцями, конституціоналістами, як М. Вітрук, М. Корнієнко, І. Гаркуша,

<sup>1</sup> *Матеріали* особової справи Юзькова Л. П. // Архів Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

<sup>2</sup> *Юзьков Л. П.* Система исполнительно-распорядительных органов местных советов Украинской ССР и основные направления ее совершенствования в современный период : дис. канд. юрид. наук / Киевский государственный университет им. Т. Г. Шевченко. — К., 1968. — 603 с. + 25 с. библиография. — Рукопись.

Д. Керімов, В. Копейчиков, О. Крупчан, В. Погорілко, Р. Синельникова, О. Фрицький та іншими. Серед найцікавіших робіт цього періоду — стаття «Системний підхід до вивчення предмета науки управління»<sup>1</sup>, розділ «Наукові основи організації і питання удосконалення системи виконавчо-розпорядчих органів місцевих рад» у монографії «Наука управління і місцеві ради»<sup>2</sup> та низка інших. Особливий інтерес для іноземців становив текст Конституції УРСР, виданий вчепним у перекладі англійською, німецькою, французькою та іспанською мовами<sup>3</sup>.

Беручи до уваги наукові здобутки Леоніда Юзькова, ВАК Міністерства вищої і середньої спеціальної освіти СРСР 17 грудня 1974 року присвоїла йому вчене звання доцента по кафедрі радянського державного будівництва і права.

З липня 1973 по серпень 1990 року Леонід Петрович працював у Київській вищій партійній школі при ЦК КПУ на посадах старшого викладача, доцента, професора, заступника завідувача та завідувача кафедри радянського державного будівництва і права. Одночасно він проводив дисертаційне дослідження на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук на тему «Державне управління у політичній системі радянського суспільства», яке успішно завершив у 1985 році, захистивши дисертацію на засіданні спеціалізованої вченої ради при Інституті держави і права АН УРСР.

Науковий пошук вченого проходив у площині комплексного дослідження взаємопов'язаних політико-правових питань, що розкривали місце і роль державного управління в радянській політичній системі. Автор показав соціальну цінність демократії як багатоаспектного політичного явища, що забезпечувало активну життєву позицію особи у єдиному механізмі самоуправління народу, функціонування держави, розвиток їхніх базових засад (економічної і політичної систем та соціального ґрунту). Він визначив механізм державного управління як цілісну єдність керуючої, керованої і комунікаційної підсистем, обґрунтував їхнє співвідношення із соціальним механізмом формування і реалізації потреб, інтересів і цілей у сфері державного управління. Дослідник розмежував і здійснив аналіз загальної і соціальної нормативно-правової основи державного управління, обґрунтував низку конкретних пропозицій, спрямованих на його подальше удосконалення, зокрема на підвищення якості рівня кодифікації законодавства у сфері державно-управлінської діяльності тощо<sup>4</sup>.

Крім докторського дисертаційного дослідження, Леонід Петрович проводив й інші, локальні, але не менш важливі дослідницькі роботи, що публікувалися як у журналах, так і окремими брошурами, працював над питаннями розвитку правової держави. Результатом цього стали праці «Про правову державу і державне право», «Через демократизацію к правовому государству», «Формирование

<sup>1</sup> Юзьков Л. П. Системний підхід до вивчення предмета науки управління / Л. П. Юзьков // Пробл. правознавства. — 1968. — Вип. 10. — С. 3–9.

<sup>2</sup> Цветков В. В. Наука управління і місцеві ради / В. В. Цветков, Л. П. Юзьков, О. Ф. Фрицький. — К.: Вища шк., 1970. — 493 с. — Бібліогр. до розділів: с. 423–437 і в підрядк. приміт.

<sup>3</sup> Конституція УРСР. — К.: Політвидав України, 1984.

<sup>4</sup> Юзьков Л. П. Государственное управление в политической системе советского общества : дис. докт. юрид. наук : 12.00.02. — К., 1985. — 342 с. + 43 с. библиография. — Рукопись.

социалистического правового государства как отражение процесса демократизации советского общества», «О структуре и содержании новых Конституции СССР и Конституции УССР»<sup>1</sup> тощо.

Активна наукова і науково-педагогічна діяльність Леоніда Юзькова сприяла тому, що рішенням Державного комітету СРСР з народної освіти від 18 листопада 1987 року йому було присвоєно вчене звання професора на кафедрі радянського державного будівництва і права. Крім того, Указом Президії Верховної Ради УРСР від 13 червня 1984 року Леонідові Юзькову було присвоєно почесне звання заслуженого працівника вищої школи Української РСР<sup>2</sup>.

До речі, наукові погляди Леоніда Юзькова не завжди сприймалися офіційною владою, зокрема «від науки». Професор О. Фрицький писав: «Наукові інтереси Л. Юзькова випереджали свій час. Так, у 80-х роках у своїй дисертації на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук він досліджував проблеми політичної системи на прикладі не лише СРСР, а й зарубіжних «буржуазних» країн. Саме це було однією з причин, через яку дисертація була піддана критиці у колишньому ВАК СРСР, що й стало причиною першого інфаркту Леоніда Петровича»<sup>3</sup>.

**Мудрість.** Політична криза кінця 80-х років минулого століття призвела до розпаду СРСР і утворення на його території окремих держав, у тому числі України. Леонід Петрович Юзьков, ще перебуваючи на посаді професора Київської вищої партійної школи при ЦК КПУ, 7 червня 1990 року взяв участь у конкурсі на заміщення вакантної посади професора кафедри державного і адміністративного права юридичного факультету. На засіданні вченої ради університету шляхом таємного голосування у вересні 1990 року його одностайно (49 учасників голосування) було обрано на посаду професора цієї кафедри.

Займаючись науково-педагогічною роботою в університеті, професор Леонід Юзьков одночасно вів активну державотворчу діяльність. Постановою Верховної Ради УРСР від 24 жовтня 1990 року № 405-XII його включають до складу Комісії з розробки нової Конституції УРСР. Згідно з Постановою Президії Верховної Ради УРСР від 18 березня 1991 року № 841-XII він входить до групи наукових експертів з питань союзного договору, а Президент України своїм Розпорядженням від 7 квітня 1992 року № 51 вводить його до персонального складу Колегії з питань правової політики Державної думи України тощо.

Леонід Петрович був активним розробником проекту Декларації про державний суверенітет України та проекту нової Конституції України, що впливає зі змісту Розпорядження Прем'єр-міністра України від 18 липня 1992 року № 91-Р про його заохочення. З цього приводу досить цікавими є спогади професора

<sup>1</sup> Юзьков Л. П. Правова держава і державне право // Рад. право. — 1989. — № 2. — С. 14–17; Юзьков Л. П. Через демократизацію к правовому государству // Под знаменем ленинизма. — 1989. — № 1; Юзьков Л. П. Формирование социалистического правового государства как отражение процесса демократизации советского общества. — К.: ВПШ, 1989; Юзьков Л. П. О структуре и содержании новых Конституции СССР и Конституции УССР // Под знаменем ленинизма. — 1990. — № 10.

<sup>2</sup> Матеріали особової справи Юзькова Л. П. // Архів Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

<sup>3</sup> Фрицький О. Ф. Вчений. Державник. Особистість // Збірка наукових праць. На пошану першого Голови Конституційного Суду України, проф. Леоніда Юзькова. — К., 2008. — 352 с.

О. Фрицького: «Визначальною була роль Л. Юзькова у підготовці Декларації про державний суверенітет України від 16 липня 1990 року. Сьогодні, на жаль, відомі поети, письменники, політики відстоюють позицію, що саме вони були творцями цього важливого політико-правового документа. Згадані «творці» Декларації лише внесли її на розгляд Верховної Ради. Як учасник підготовки цього документа можу стверджувати, що проект Декларації був підготовлений дуже вузьким складом провідних юристів — представників конституційного права, теорії держави та права, адміністративного та міжнародного права, при цьому очолював цей колектив саме Л. Юзьков, що так само стосується і Акта проголошення незалежності України»<sup>1</sup>.

Відновлення української держави в нових історичних умовах вимагало високоінтелектуальних підходів до вирішення конституційних питань державотворення. Професор Леонід Юзьков володів такими знаннями й успішно використовував їх не лише в процесі підготовки концептуальних розробок проекту Конституції суверенної України, а й під час детального унормування найважливіших суспільних відносин. Погляди вченого на розбудову правової держави достатньо повно викладено в його наукових працях у галузі конституційного права, зокрема у статті «Верховенство Конституції і конституційність законів», де Леонід Петрович дав чітку характеристику засад субординаційних зв'язків правових регуляторів, зокрема верховенства Конституції, конституційності законів, підзаконності всіх інших правових актів і дій<sup>2</sup>. Він стверджував, що над Конституцією не можуть «стояти» не тільки державні (правові) акти, а й будь-які інші соціальні акти: політичні, корпоративні, акти самоврядування тощо. Усі вони повинні відповідати букві й духу Конституції, але й сама Конституція, за словами вченого, має бути «конституційною». Це може гарантувати її висока народна легітимність, тобто відображення нею справжньої волі народу, визнання й утвердження загальнолюдських цінностей, насамперед підпорядкування держави, її влади, усіх чиновників служінню суспільству, а не навпаки, врахування у Конституції загально-визнаних і вивірених практикою міжнародних стандартів демократичного конституціоналізму.

Леонід Петрович вважав за необхідне надати Конституційному Суду України право за своєю ініціативою порушувати і вирішувати справи про відповідність букві й духу Конституції України всіх видів конституційних законів. При цьому він допускав варіант, коли Конституційний Суд міг би робити відповідні висновки до прийняття конституційного закону. Принаймні такий порядок, на його думку, варто було б передбачити стосовно органічних законів.

Беручи до уваги рівень професійної кваліфікації та організаційні здібності Леоніда Юзькова та керуючись статтею 5 Закону України «Про Конституційний Суд України» від 3 червня 1992 року, Верховна Рада України обрала його Головою Конституційного Суду України, що й підтвердила відповідною Постановою

<sup>1</sup> Фрицький О. Ф. Вчений. Державник. Особистість // Збірка наукових праць. На пошану першого Голови Конституційного Суду України, проф. Леоніда Юзькова. — К., 2008. — 352 с.

<sup>2</sup> Юзьков Л. П. Верховенство Конституції і конституційність законів / Л. П. Юзьков // Правова система України: теорія і практика. — К., 1993. — С. 17–20.

від 1 липня 1992 року № 2529-XII. Проте період формування персонального складу Конституційного Суду України розтягнувся на роки. Його повноваження, визначені у статті 14 цього Закону, стримували багатьох на той час впливових осіб від швидкого забезпечення початку діяльності цієї судової установи, а тому організаційна діяльність Леоніда Юзькова елементарно блокувалася. Про реальний стан формування Конституційного Суду України і причини, що завадили цьому процесу, можна зробити висновки зі змісту Постанови Президії Верховної Ради України від 5 грудня 1994 року № 256/94-ПВ «Про завершення формування Конституційного Суду України». Лише більш як через два роки з моменту обрання Голови Конституційного Суду України парламент України порушив питання перед Кабінетом Міністрів України про створення до 1 лютого 1995 року умов для функціонування Конституційного Суду; постійні комісії парламенту зобов'язувалися внести пропозиції щодо частини його персонального складу, яка мала обиратися Верховною Радою України.

У цей час Леонід Юзьков продовжував ґрунтовно займатися науковими засадами забезпечення функціонування судової конституційної юрисдикції в Україні. Постановою Верховної Ради України від 10 листопада 1994 року № 231/94 ВР він був включений до складу Комісії з опрацювання проекту нової Конституції України, працював над внесенням змін до Закону України «Про Конституційний Суд України» 1992 року та у складі Національної кодифікаційної комісії, завданням якої було прискорення роботи з кодифікації українського законодавства і забезпечення скоординованості у її проведенні та здійсненні належної правової експертизи законопроектів (Постанова Президії Верховної Ради України від 12 квітня 1994 року № 4072-XII).

Визнаючи роль Леоніда Юзькова у науковому забезпеченні організації і функціонування державних органів, розбудові правової держави, розвитку правової науки та освіти, Президент України Указом від 23 липня 1993 року № 275/93 затвердив його дійсним членом Академії правових наук України. Варто зазначити, що Леонід Петрович мав високий науковий авторитет не лише серед учених України та союзних республік, він неодноразово виїжджав читати лекції за кордоном, зокрема у колишніх Чехословацькій соціалістичній республіці, Угорській народній республіці, Польській народній республіці. За даними Національної академії правових наук України, в 1994 році академік Леонід Юзьков двічі брав участь у наукових конференціях, що проводилися у Німеччині та Греції.

Одночасно Леонід Петрович продовжував активну діяльність щодо завершення формування складу Конституційного Суду України. І раптом — смерть. Життя видатного вченого, першого Голови Конституційного Суду України обірвалося 2 березня 1995 року.

Наукові ідеї Леоніда Юзькова певною мірою вже сприйняті Українською державою — є Конституція України, діє Конституційний Суд України. Проте ще більше його напрацювань мають бути усвідомлені, а потім і матеріалізовані у процесі державотворення та розвитку національної конституціоналістики.